

CAP A
POÈTIQUES
de
GÈNERE

Dones Artistes a Espanya

1804—1939

Les poètiques de gènere s'han consolidat en la cultura artística com un instrument per a analitzar les obres d'art des de perspectives tant estètiques com polítiques.

Des d'aquest punt de vista, l'exposició qüestiona el relat hegemònic de la Història de l'Art contemporani, en el qual les artistes ocupaven un lloc residual, i els substitueix per un altre més d'acord amb la realitat, que mostra el treball d'un ampli conjunt de pintores, esculptores, fotògrafes, il·lustradores i dissenyadores que van estar en actiu entre 1804 —data en què comença el nostre relat—, i 1939, el final de la Guerra Civil espanyola.

Les obres que s'hi exhibeixen parlen de creadores que, malgrat els nombrosos obstacles que hagueren de superar pel fet de ser dones, es van incorporar a l'escena artística a través de les vies habituals i, encara que a penes van obtindre guardons i només algunes d'elles van gaudir d'una positiva recepció crítica, en general paternalista, van aconseguir un cert perfil professional.

Després d'un conjunt d'autoretrats que reflecteixen les imatges d'aquestes pioneres compromeses, es mostra la seua capacitat creativa mitjançant els diferents gèneres que van practicar i els estils que van transitar. En les albors del segle XIX es van servir del romanticisme, el realisme i el classicisme per a compondre natures mortes florals, escenes costumistes, mitològiques o retrats; als quals, amb el canvi de segle, van afegir nous temes concebuts a través d'una tradició renovada, que va culminar amb l'impuls cap a la modernitat protagonitzada per la generació del 27 i l'avantguarda desenvolupada en temps de la República. Una bella època que va concloure amb l'esclat de la Guerra Civil, la poètica de la qual va discórrer per senderes èpiques i tràgiques fins que el 1939 les nostres protagonistes van haver d'oblidar-se de la llibertat creativa que havien aconseguit.

Las poéticas de género se han consolidado en la cultura artística como un instrumento para analizar las obras de arte desde perspectivas tanto estéticas como políticas.

Desde este punto de vista, la exposición cuestiona el relato hegemónico de la Historia del Arte contemporáneo, en el que las artistas ocupaban un lugar residual, sustituyéndolo por otro más acorde con la realidad, mostrando el trabajo de un amplio conjunto de pintoras, escultoras, fotógrafas, ilustradoras y diseñadoras que estuvieron en activo entre 1804 —fecha en que comienza nuestro relato—, y 1939, el final de la guerra civil española.

Las obras que se exhiben hablan de creadoras que, pese a los numerosos obstáculos que debieron sortear por el hecho de ser mujeres, se incorporaron a la escena artística a través de los cauces habituales y, aunque apenas lograron galardones y solo algunas de ellas gozaron de una positiva recepción crítica, en general paternalista, alcanzaron cierto perfil profesional.

Tras un conjunto de autorretratos que reflejan las imágenes de estas pioneras comprometidas, se muestra su capacidad creativa mediante los distintos géneros que practicaron y los estilos que transitaban. En los albores del siglo XIX se sirvieron del romanticismo, realismo y clasicismo para componer bodegones florales, escenas costumbristas, mitológicas o retratos; a los que, con el cambio de siglo, añadieron nuevos temas concebidos a través de una tradición renovada, que culminó con el impulso hacia la modernidad protagonizada por la generación del 27 y la vanguardia desarrollada en tiempos de la República. Una hermosa época que concluyó con el estallido de la Guerra Civil, cuya poética discurió por senderos épicos y trágicos hasta que en 1939 nuestras protagonistas debieron olvidarse de la libertad creativa que habían logrado.

LES ARTISTES DAVANT DE L'ESPILL

Les artistes van desafiar les normes establides per la cultura patriarcal utilitzant els seus retrats com a eines per a reivindicar-se com a creadores i com a professionals; per a evidenciar el seu talent, el seu enginy i la seua independència, qualitats que la societat els censurava per ser dones. Per a això, es van representar rebatent els estereotips, de manera sincera, íntima o desafiadora, proveïdes de la fermesa de qui se senten segures de si mateixes; des de la profunda veritat que interpretaven a través de l'espill.

L'INICI D'UN SOMNI, 1804-1890

Des de l'inici de la contemporaneïtat, les artistes espanyoles van desenvolupar les seues vocacions artístiques malgrat els obstacles que hagueren de superar en una societat que menyspreava la seua creativitat perquè les considerava meres pintores d'afició. Això no va obstar perquè un ampli grup d'artistes crearen un important conjunt d'obres, que demostrava una notable qualitat que, no obstant això, no els va ser reconeguda de la mateixa manera que als homes.

CAP A UNA NOVA IDENTITAT EN EL CANVI DE SEGLE

Les artistes en l'Espanya del canvi de segle van oferir mirades renovades sobre si mateixes i sobre la societat coetània.

Algunes pintores van desafiar el sistema artístic utilitzant grans formats per a les seues flors i natures mortes, o desenvolupant el polèmic paisatge a plein air; mentre les fotògrafes es van sumar als llenguatges de la modernitat. Altres artistes van manifestar en les seues obres una clara consciència de gènere, configurant iconografies inèdites amb les quals van promoure una reflexió sobre la situació de les dones en la societat.

ENTRE LA TRADICIÓ RENOVADA I LA MODERNITAT

En les primeres dècades del segle XX, les artistes van expressar un imaginari cada vegada més original i individualista. Algunes d'elles van transgredir una barrera considerada infranquejable per a una dona: la representació del nu; mentre altres van compartir la renovació de la figuració tradicional, així com les tendències de la modernitat i fins i tot de l'avantguarda. Un paper important van tindre les artistes estrangeres que van arribar a Espanya fugint de la I Guerra Mundial, algunes de les quals es van situar en la primera línia de les avantguardes. Un fet que la historiografia tradicional no sempre ha valorat en la seua vertadera dimensió.

DONES A L'AVANTGUARDA

L'art espanyol es va incorporar als moviments de l'avantguarda internacional des d'una posició perifèrica i un desfasament cronològic, per això sorprèn el considerable el nombre de dones que entre 1915 i 1939 van participar en aquesta gesta. A més, cal destacar que algunes d'elles, com Sonia Delaunay i Norah Borges, van ser puntes de llança que van orientar el rumb d'alguns dels nostres primers moviments d'avantguarda. També que, en els anys vint i trenta, artistes com Maruja Mallo, Ángeles Santos o Remedios Varo van constituir alguns dels seus actius més potents

LES ARTISTES EN LA GUERRA CIVIL

La Segona República va donar lloc a girs decisius en la condició de la dona: el vot femení es va erigir com a fonamental, que la va fer guanyar protagonisme polític i presència cultural. Quan esclata la Guerra Civil, la condició de la dona es va partir en dos hemisferis antagònics. En el bàndol dels colpistes es van recuperar els perfils que els havia conferit la vella cultura patriarcal. En canvi, en el bàndol republicà la guerra va accelerar les transformacions i va incrementar els perfils del compromís polític de la creació artística. Per això, al mateix temps que la milicià combatia en les trinxeres, part de la producció de les artistes desembocava en un art de denúncia, agitació i propaganda.

LAS ARTISTAS FRENTE AL ESPEJO

Las artistas desafiaron las normas establecidas por la cultura patriarcal utilizando sus retratos como herramientas para reivindicarse como creadoras y como profesionales; para evidenciar su talento, su ingenio y su independencia, cualidades que la sociedad les censuraba por ser mujeres. Para ello, se representaron rebatiendo los estereotipos, de forma sincera, íntima o desafiante, provistas de la firmeza de quienes se sienten seguras de sí mismas; desde la profunda verdad que interpretaban a través del espejo.

EL INICIO DE UN SUEÑO, 1894-1899

Desde el inicio de la contemporaneidad, las artistas españolas desarrollaron sus vocaciones artísticas pese a los obstáculos que debieron sortear en una sociedad que despreciaba su creatividad considerándolas meras pintoras de afición. Ello no obstó para que un amplio grupo de artistas crearan un importante conjunto de obras, demostrando una notable calidad que, sin embargo, no les fue reconocida de la misma forma que a los varones.

HACIA UNA NUEVA IDENTIDAD EN EL CAMBIO DE SIGLO

Las artistas en la España del cambio de siglo ofrecieron miradas renovadas sobre sí mismas y sobre la sociedad coetánea.

Algunas pintoras desafiaron al sistema artístico utilizando grandes formatos para sus flores y bodegones, o desarrollando el polémico paisaje en plein air; mientras las fotógrafas se sumaron a los lenguajes de la modernidad. Otras artistas manifestaron en sus obras una clara conciencia de género, configurando iconografías inéditas, con las que promovieron una reflexión sobre la situación de las mujeres en la sociedad.

ENTRE LA TRADICIÓN RENOVADA Y LA MODERNIDAD

En las primeras décadas del siglo XX, las artistas expresaron un imaginario cada vez más original e individualista. Algunas de ellas transgredieron una barrera considerada infranqueable para una mujer: la representación del desnudo; mientras otras compartieron la renovación de la figuración tradicional, así como las tendencias de la modernidad e incluso de la vanguardia. Un papel importante tuvieron las artistas extranjeras que llegaron a España huyendo de la I Guerra Mundial, algunas de las cuales se situaron en la primera línea de las vanguardias. Algo que la historiografía tradicional no siempre ha valorado en su verdadera dimensión.

MUJERES EN VANGUARDIA

El arte español se incorporó a los movimientos de la vanguardia internacional desde una posición periférica y un desfase cronológico, por ello, sorprende el considerable número de mujeres que entre 1915 y 1939 participaron en esa gesta. Además, cabe destacar que algunas de ellas, como Sonia Delaunay y Norah Borges, fueron puntas de lanza que orientaron el rumbo de algunos de nuestros primeros movimientos de vanguardia. También que, en los años veinte y treinta, artistas como Maruja Mallo, Ángeles Santos o Remedios Varo constituyeron algunos de sus activos más potentes.

LAS ARTISTAS EN LA GUERRA CIVIL

La Segunda República dio lugar a giros decisivos en la condición de la mujer: el voto femenino se erigió como fundamental, haciéndola ganar protagonismo político y una presencia cultural. Cuando estalla la Guerra Civil, la condición de la mujer se partió en dos hemisferios antagónicos. En el bando de los sublevados se recuperaron los perfiles que les había conferido la vieja cultura patriarcal. En cambio, en el bando republicano la guerra aceleró las transformaciones e incrementó los perfiles del compromiso político de la creación artística. Por ello, a la par que la miliciana combatía en las trincheras, parte de la producción de las artistas desembocaba en un arte de denuncia, agitación y propaganda.

Cap a poètiques de gènere.

Dones Artistes a Espanya

(1804-1939)

Museu de Belles Arts de València

30 de Juny - 18 de Setembre de 2022

GENERALITAT
VALENCIANA

Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport

TOTS
A UNA
VEU

CONSORCI
DE MUSEUS
DE LA
COMUNITAT
VALENCIANA

MUSEU
BELLES ARTS
VALENCIA

IAA
CC

PABLO
SERRANO
In Arts i Cultura
Contemporània

MAB
Museu de Belles Arts de València

IAM
Institut Valencià d'Art Modern

GOBIERNO
DE ESPAÑA

MINISTERIO
DE CULTURA

Pacto de Estado
Cultura y Patrimonio

1982-2022
Aniversario
Estado de
Autonomía de
Aragón

GOBIERNO
DE ARAGON